

NOG OVER ARMENONVILLE : WAAR KOMT DE NAAM VANDAAN ?

door Y. DINGENS

In het maart en april nummers van 1999 van dit tijdschrift verschenen interessante bijdragen over Café Armenonville in het Maria-Hendrikapark. Graag kwam ik nog even terug op de oorsprong van de naam. In bovenvermeld artikel wordt geopperd dat de naam zou afgeleid zijn van Ermenonville, de gemeente ten noorden van Parijs waar J.J. Rousseau zijn laatste rustplaats vond. Bedenken we evenwel dat de oorspronkelijke naam van het op initiatief van Leopold II aangelegde Maria-Hendrikapark het Bois de Boulogne was, naar het beroemde Parijse voorbeeld, dan lijkt me een andere verklaring meer voor de hand liggend.

Het Parijse Bois de Boulogne is een laatste restant van het uitgestrekte forêt de Rouvray, een eikenwoud (roboretum van het Latijnse robur : eik). Dit oude woud, dat door omwonenden geleidelijk werd ingepalmd, had zijn naam reeds begin 12^e eeuw verloren en heette dan Bois de Saint-Cloud. Sinds Philippe-Auguste werd het koninklijk domein. In 1319 richtten enkele pelgrims in het kleine gehucht Menu-lez-Saint-Cloud, gelegen in een open plek in het woud, een kerk op naar het model van die van Boulogne-sur-Mer. Het gehucht en vervolgens ook het bos nam dan ook de naam Boulogne aan. Door zijn gunstige ligging is het Bois de Boulogne sinds eeuwen een geliefd wandeloord voor de Parijse bevolking geweest. De opeenvolgende Franse koningen vestigden er ook residenties. Enkele voorbeelden. Reeds in 1256 werd de abdij van Longchamps gesticht door Isabelle de France, zuster van de Heilige Lodewijk IX : deze abdij verdween echter bijna volledig tijdens de Franse revolutie. Frans I liet in 1530, na zijn gevangenschap in Spanje, het château et parc de Madrid bouwen. Het Château de la Muette in Passy werd verbouwd door de Régent, bij het begin van de 18e eeuw. Het Parc de Bagatelle in Neuilly is een aangenaam toevluchtsoord ingesloten in het Bois de Boulogne.

Onder Lodewijk XIV, in 1679, werden de eerste reglementen uitgevaardigd inzake de inrichting van het Bois de Boulogne. In de 18e eeuw was het bos een geliefd oord voor wandelaars. Op het einde van de 18^e eeuw was alles wat het bos aangenaam maakte verdwenen en was het bos vooral een toevluchtsoord voor zwervers en lieden van twijfelachtig allooi. Bij het Château de la Muette had in 1783 de eerste ballonvaart plaats met Pilâtre de Rozier en d'Arlandes. Napoleon I transformeerde het bos door het kappen van bomen die het verkeer hinderden, het aanleggen van talrijke lanen, het invoeren van andere boomsoorten dan de eik : beuk, berk, haagbeuk, esdoorn en bladhoudende bomen. Ook werd een korps van boswachters voorzien. In 1814 en 1815 werd het bos door de geallieerde troepen bezet, wat leidde tot een echte verwoesting : de meeste eeuwenoude eiken sneuvelen en men moest op grote schaal weer aanplanten.

Ook onder de Restauratie en de julimonarchie werd veel zorg besteed aan het Bois de Boulogne, o.m. wat betreft boomkwekerijen en collectievorming. Door de toenemende welstand nam het aantal wandelaars steeds toe en werden een aantal wegen verhard. In 1841 verloor het bos een belangrijke zoom door de "loi des fortifications". Na de revolutie van 1848 behoorde het bos niet meer tot de civiele lijst en kwam het in handen van de staat. In 1852 bevond het zich in dezelfde staat als de meeste wouden rond Parijs : doorkruist door enkele rechte wegen, was het nauwelijks onderhouden en beantwoordde het niet meer aan de behoeften van de tijd. Door een wet van 13 juli 1852 werd het bos overgemaakt aan de Stad Parijs, die moest instaan voor alle uitgaven voor toezicht en onderhoud en die binnen vier jaar een aantal verfraaiingswerken moest uitvoeren ten bedrage van twee miljoen.

Sinds zijn jaren van ballingschap in Londen had keizer Napoleon III een voorliefde opgevat voor de Engelse landschapstuin. Zodra hij aan de macht kwam wou hij dan ook de Parijzenaars een park schenken dat het Londense Hyde Park kon overtreffen. De keizer was immers bezorgd om de

gezondheid van zijn onderdanen en wou hun een plaats schenken waar ze frisse lucht konden inademen. Hij belastte zijn geliefde architect Jacob Ignaz Hittorf met dit project. Baron Haussmann, in 1853 aangesteld tot prefect van het Seinedepartement, was jaloers op Hittorf en trachtte hem te doen ontslaan. Het was echter vooral Jean Charles Adolphe Alphand, ingenieur van Bruggen en Wegen, aangesteld in 1854 aan het hoofd van de "Service municipal des Parcs et Plantations", bijgestaan door de tuinbouwkundige Barillet-Deschamps en door de architect Gabriel Davioud (1823-1881), de latere ontwerper van o.m. het Théâtre du Châtelet en de Fontaine Saint-Michel, die verantwoordelijk waren voor de inrichting van het Bois de Boulogne zoals wij dit heden ten dage kennen : kronkelende lanen, schilderachtige paden, kiosken, kleine hutten, meren met kunstmatige eilanden, kronkelende waterlopen, grotten en watervallen. Tevens werd ook de renbaan ingericht, op initiatief van Napoleons halfbroer en minister, de hertog van Morny.

Onder de diverse uitbatingen van concessiehouders verspreid over het Bois de Boulogne, zijn er drie gehuisvest in oude gebouwen waarvan het interieur werd ingericht en de buitenzijde werd opgeknapt op kosten van de concessiehouders. Het belangrijkste is het Pavillon d'Armenonville met bijgebouwen, gebruikt als restaurant. Dit oud jachtpaviljoen uit de 18^e eeuw bevindt zich bij de Porte Maillot en bestrijkt een oppervlakte van 409,38 m². Het werd in 1857 door architect Davioud ingericht voor het organiseren van banketten en ontvangsten. In de nabijheid bevinden zich ook le ruisseau en la mare d'Armenonville, een kunstmatig aangelegde riviertje en waterplas. De analogie met het weliswaar veel bescheidener Oostendse café Armenonville is sprekend.

Een ets met vooraanzicht en een grondplan van dit paviljoen komen voor in het lijvige boekwerk van Alphand : Les promenades de Paris. Histoire, descriptions des embellissements, dépenses de création et d'entretien des Bois de Boulogne et de Vincennes. Paris. J. Rothschild, 1867-1873, plans, 2 bdn. , pltn. Leopold II bezat trouwens een exemplaar.

Het paviljoen werd genoemd naar Joseph-Jean-Baptiste Fleuriau d'Armenonville (1661-1728), staatssecretaris en garde des sceaux bij het begin van de 18^e eeuw. In 1705 werd hij door koning Louis XIV aangesteld tot "capitaine des chasses du bois de Boulogne". Hij kreeg als residentie het Château de la Muette waar hij verbleef tot 1716. Nadien verbleef hij in het Château de Madrid, aan de andere zijde van het Bois de Boulogne, tot zijn dood in 1728. Terloops gezegd : ook een andere plaats in het Bois de Boulogne kreeg de naam van een vroegere bewoner : zo werd de Pré Catelan genoemd naar Théophile Catelan, capitaine des chasses van Louis XV en eigenaar van het Château de la Muette.

De familienaam Armenonville is afgeleid van de plaatsnaam Armenonville-les-Câtineaux, een klein dorpje van nauwelijks 100 inwoners in het departement Eure-et-Loir, gelegen tussen Maintenon en Gallardon, ten N.O. van Chartres. De vader van Joseph-Jean-Baptiste, Charles Fleuriau, behoorde tot een koopliedenfamilie uit Tours. In 1634 kwam hij zich vestigen te Parijs, kocht hij gronden waaronder die in Armenonville nabij Maintenon en bekwam hij de titel van secretaris van de koning.

Laten wij tot slot nog even aandacht besteden aan de etymologie van deze naam. Toponiemen zoals Armenonville bestaan uit twee delen : een "déterminant" (meestal een persoonsnaam) en een "déterminé" (meestal een zaaknaam). Voorbeelden zijn talrijk in Wallonië : Florenville, Erneuville, Gérouville, Tenneville. Men situeert de vorming ervan op het einde van de hoge middeleeuwen. De persoonsnaam is vaak een Germaans antroponiem, daar de Germaanse invloed op de naamvorming in deze tijd zeer groot was. Het gaat waarschijnlijk om de naam van de eigenaar van het goed : ville = Latijn villa: landelijk domein. Volgens de bronnen en oudere vormen waarover we beschikken kunnen we stellen dat :

- Armenonville, in 1234 Ermenovilla, zou de Germaanse persoonsnaam Irmino of Ermeno bevatten.

Fig. 100. Pavillon d'Armenonville.

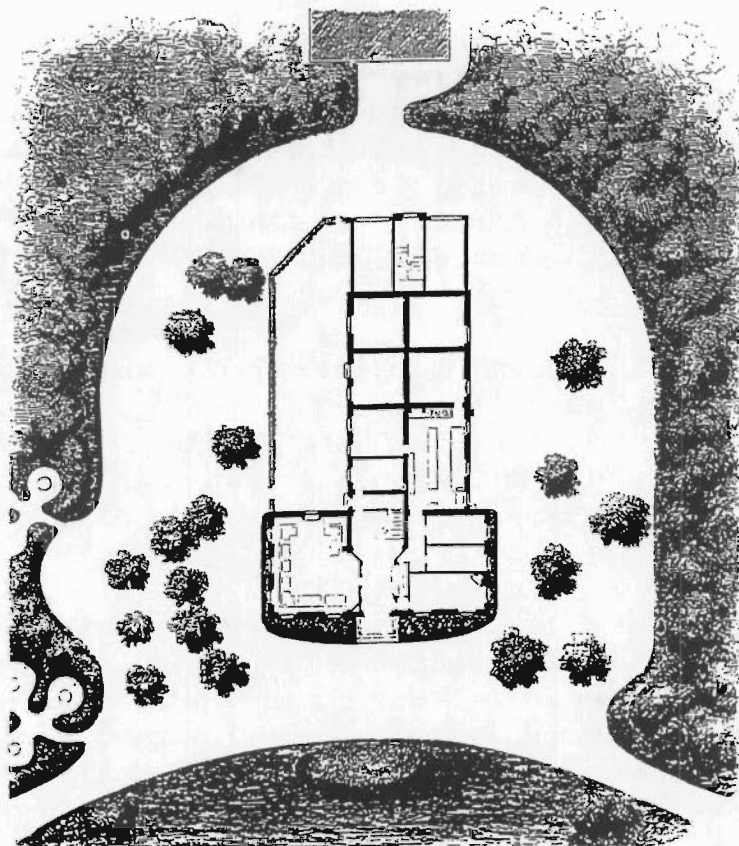

Fig. 101. Pavillon d'Armenonville. Plan. Échelle de 0^m,0025 p. m.

- Ermenonville (Oise, waar Rousseau overleed), in de Xe eeuw Irminon villa; zou eveneens de Germaanse persoonsnaam Ermono(n) bevatten.

Nabij Armenonville-les-Gâtineaux (Gâtineaux is een gehucht) bevindt zich ook een Yermenonville, ca. 1250 Germinionis villa, die de Germaanse persoonsnaam Germanion bevat.

In het departement Eure-et-Loir zijn er nog twee andere plaatsen met de naam Ermenonville, maar de oude vormen lijken erop te wijzen dat het om een ander Germaans antroponiem gaat.

Bronnen :

- Auguste VINCENT : Toponymie de la France. Bruxelles, Librairie Générale, 1937.
- Ernest NEGRE : Toponymie générale de la France, 3 vol. Genève, Droz, 1990-1991.

Over de geschiedenis van het Bois de Boulogne kan men verder nog raadplegen :

- VACQUER : Le Bois de Boulogne architectural, 1875.
- E. TOUSSAINT : Le Bois de Boulogne, son histoire, ses transformations actuelles. Société historique d'Auteuil et de Passy, 1945.
- J. AUGÉ DE LASSUS : Le Bois de Boulogne et ses alentours. Jouve, 1952.
- M. GILBERT, F. HENRION et R. JOFFET : Le Bois de Boulogne. Bibliothèque des Arts, 1969.

Bronnen over bronnen : uniek archief Thermaal Instituut geïnventariseerd

Onlangs werd het archief van het Thermaal Instituut geïnventariseerd. Dit instituut werd van 1933 tot en met 1986 uitgebaat door de stad Oostende. De inventaris omvat het archief dat op het moment van de stopzetting nog in het Thermaal Instituut werd bewaard en vervolgens is overgebracht naar het Stadhuis.

De inventaris omvat 733 nummers en is thematisch en vervolgens chronologisch opgebouwd in volgende rubrieken : Bestuur, Dagelijks beheer, Juridische aangelegenheden, Financiën, Personeel, Medische aangelegenheden, Aankopen, Onderhoud en technische aangelegenheden, Publiciteit, Plannen, Documentatie. Het oudste stuk dateert van 1856, het meest recente van 1987. Alhoewel het Thermaal Instituut pas in 1933 werd gebouwd, gaat het archief dus veel verder terug en omvat het ook diverse stukken m.b.t. de thermale bron die in Oostende werd aangeboord.

Dit archief is uniek omdat het een goed inzicht biedt in het reilen en zeilen van deze thermale instelling tijdens zijn meer dan 50-jarige geschiedenis. Het is bijgevolg onmisbaar voor wie zich wil buigen over de geschiedenis van het thermalisme in het algemeen en van het Thermaal Instituut in het bijzonder. De inventaris is hierbij een betrouwbare gids. De inventaris en alle archiefstukken zijn ter inzage in de leeszaal van Archief met uitzondering van de stukken waarop de wet op de privacy van toepassing is. Deze stukken zijn enkel ter inzage voor die personen die volgens de wet toestemming hebben om ze in te kijken.

Meer informatie over dit en ander archief kunt u opvragen in het Archief, Stadhuis, kantoor 100, Vindictivelaan 1, 8400 Oostende, tel. 059/80.55.00 – fax. 059/80.65.47 – e-mail : www.oostende.be.

Claudia VERMAUT
Archivaris